

Aktualni demografski trendovi i njihove posljedice na hrvatsko društvo – nacionalni i regionalni uvidi

Uvod u temu

Republika Hrvatska (dalje: RH) se, zahvaljujući sinergijskom djelovanju različitih i dugoročnih destabilizacijskih demografskih i nedemografskih odrednica kretanja i razvoja stanovništva, u silaznom (depopulacijskom) demografskom trendu nalazi već dulji niz godina.¹ Hrvatska demografska kriza prepoznaje se u izrazito negativnim demografskim procesima i trendovima, kao i u tomu da ona nije samo odraz, nego i sve važnija funkcija društvene, gospodarske i vrijednosne/identitetske krize u RH.² Prema formalnim statističkim kriterijima,

---

¹ Detaljnije usp.: Anđelko AKRAP, Demografska putanja u Hrvatskoj, u: *Hrvatska revija*, 12 (2012.) 1-2, 4-25; Anđelko AKRAP, Činitelji fertiliteta u Hrvatskoj: nekad i danas, u: Anđelko AKRAP – Ivan ČIPIN – Marin STRMOTA (ur.), *Demografija u Hrvatskoj. Zbornik radova*, Zagreb, 2014., 33-64; Anđelko AKRAP, Stanovništvo u Hrvatskoj: čimbenici silaznih trendova, u: *Obnovljeni život*, 74 (2019.) 3, 335-350; Jakov GELO – Anđelko AKRAP – Ivan ČIPIN, *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (bilanca 20. stoljeća)*, Zagreb, 2005.; Ivica NEJAŠMIĆ, Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa, u: *Migracijske i etničke teme*, 30 (2014.) 3, 405-435; Stjepan ŠTERC, Opća demografska slika Republike Hrvatske, u: Zlatko PEPEONIK (ur.), *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske*, Zagreb, 1991., 1-39; Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Tendencije u razvitku stanovništva SR Hrvatske, u: *Ekonomski pregled*, 40 (1989.) 5-6, 231-250; Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Demografske promjene i globalni demografski procesi u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju, u: *Encyclopedia moderna*, 13 (1992.) 2 (38), 238-251; Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika u Hrvatskoj, u: *Rad HAZU*, knjiga 498 (2007.), 73-120; Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, u: *Društvena istraživanja*, 13 (2004.) 4-5 (72-73), 631-651; Alica WERTHEIMER-BALETIĆ – Anđelko AKRAP, Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011. – 2051., u: Gordana DRUŽIĆ – Ivo DRUŽIĆ (ur.), *Razvojni potencijali hrvatskog gospodarstva*, Zagreb, 2014., 19-52; Dražen ŽIVIĆ – Ivo TURK – Nenad POKOS, Basic Demographic Processes in Croatia, u: *Hrvatski geografski glasnik*, 67 (2005.) 1, 27-44; Dražen ŽIVIĆ, Suvremene tendencije u razvoju stanovništva Hrvatske, u: *Diacovensia*, 11 (2003.) 2, 253-279.

² Usp. Ivo TURK – Nikola ŠIMUNIĆ – Dražen ŽIVIĆ, Demografska kriza u Hrvatskoj: zrcalo društvene, ekonomske i vrijednosne krize, u: Dražen ŽIVIĆ – Mateo ŽANIĆ – Petar MACUT (ur.), *Hrvatsko društvo: 25 godina nakon Vukovara '91.*, Zagreb, 2018., 73-93.

Dražen Živić

stanovništvo RH je u proces depopulacije zakoračilo još daleke 1958. godine kada je neto stopa reprodukcije smanjena ispod granične vrijednosti 1,0 što – jednostavnijim rječnikom – znači da je tada jedna žena u fertilnom razdoblju svojega života (15. – 49. godine) u prosjeku rodila manje od jednog ženskog djeteta. Od tada do danas *reprodukcijaska depopulacija* je kontinuirani proces koji podrazumijeva neobnavljanje ženskog stanovništva. Desetljeće kasnije (1968.) stanovništvo RH ušlo je u drugi evolutivan depopulacijski proces (*generacijska depopulacija*), jer je totalna stopa fertiliteta smanjena ispod graničnih 2,1. Od tada – pojednostavljeno rečeno – u prosjeku jedna žena u fertilnoj dobi života rađa manje od dva djeteta, što je ispod minimuma koji osigurava barem jednostavnu bioreprodukciju, tj. povećanje stanovništva u istom obujmu (zamjena generacija), što je temeljni kvantitativan preduvjet osiguranja demografske održivosti. Zbog tih razloga A. Wertheimer-Baletić i A. Akrap s punim pravom ističu da su 1960-e godine ključne za razumijevanje dugogodišnjih izrazito nepovoljnih demografskih promjena u RH, jer su one obilježene brojčano jakim emigracijskim valovima kao posljedicom ruralnoga egzodusa, kao i redukcije nataliteta i prirodne promjene, koja je u početku 1990-ih godina prerasla u kontinuiran prirodan pad stanovništva, a u međuvremenu je potaknula i ubrzala starenje

populacije.³ Godine 1991., kako zbog Domovinskoga rata tako i zbog naslijeđenih negativnih demografskih trendova, počinje treći kontinuirani depopulacijski proces (prirodni pad ili *prirodna depopulacija*), jer se od tada do danas u RH više umire nego što se djece rađa. Konačno, četvrti globalni depopulacijski proces je *opća ili ukupna depopulacija*, kojega je statistički izraz međupopisni pad broja stanovnika koji je u kontinuitetu od 1991. godine. Doduše, zbog (pre)čestih promjena u metodologiji popisa, otežana je usporedba rezultata održanih popisa stanovništva nakon uspostave samostalne hrvatske države, ali službeni podatci vitalne i migracijske statistike ukazuju da se RH ubrzano demografski prazni već punih trideset godina, s teškim i do kraja nesagledivim demografskim, društvenim, ekonomskim, sigurnosnim pa i identitetskim posljedicama. Navedenim depopulacijskim procesima svakako treba pridružiti i uznapredovali proces demografskoga starenja i visoke (duboke) ostarjelosti stanovništva,⁴ te produbljenje populacijske polarizacije koja otežava ravnomjeran regionalan razvoj.⁵ M. A. Friganović i D. Živić, stoga, zaključuju da »Hrvatska je prostor različita kretanja pučanstva i nastanjenosti u daljoj i bližoj prošlosti. [...] U toj se cjelovitosti Hrvatske razlikuju njezine veće i manje prostorne sastavnice, gustoćom naseljenosti, mijeni broja i sastava stanovništva.«⁶

Posljednji popis stanovništva u RH održan je u rujnu, listopadu i studenom 2021. godine, s kritičnim/referentnim vremenskim trenutkom popisa 31. kolovoza.⁷ S posebnom su se pozornosti očekivali njegovi preliminarni rezultati, jer

---

³ Usp. Alica WERTHEIMER-BALETIĆ – Anđelko AKRAP, Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011. – 2051., 19-52.

⁴ Detaljnije usp.: Ivo NEJAŠMIĆ – Aleksandar TOSKIĆ, Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive, u: *Hrvatski geografski glasnik*, 75 (2013.) 1, 89-110; Dražen ŽIVIĆ – Ivo TURK – Nikola ŠIMUNIĆ, Promjene u dobnom sastavu stanovništva Hrvatske kao indikator demografskog starenja, u: Ivan MARKEŠIĆ (ur.), *Čovjek i smrt*, 2017., 531-550.

⁵ Detaljnije usp. Dane PEJNOVIĆ, Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske, u: *Društvena istraživanja*, 13 (2004.) 4-5 (72-73), 701-726. Autor ističe da je stupanj depopulacije posredan pokazatelj relativnih razlika u razvijenosti kao i da postoji visok stupanj korelacije između razvijenosti središnjeg naselja, polarizacije demografskih i ekonomskih resursa, te regionalnog razvoja županija.

⁶ Mladen Ante FRIGANOVIĆ – Dražen ŽIVIĆ, Regionalne različitosti i problemi kretanja stanovništva Hrvatske 1948. – 1991., u: *Geografski glasnik*, 56 (1994.), 35.

⁷ Popis stanovništva 2021. godine provodio se u dvije faze: (1) od 13. do 26. rujna samostalnim popisivanjem stanovnika na portalu e-Građani; (2) od 27. rujna do 14. studenoga osobnim intervjuom tijekom terenskog popisivanja. Na referentni dan popisa (31. kolovoza) u RH je bilo četiri statističkih regija, 21 županija (uključujući Grad Zagreb), 128 gradova, 428 općina, te 6.757 samostalnih naselja. Sukladno međunarodnim statističkim standardima »ukupnim stanovništvom naselja Popisa 2021., odnosno zemlje smatraju se sve osobe koje u tom naselju odnosno zemlji imaju svoje uobičajeno mjesto stanovanja«. Primjenom toga metodološkog koncepta »ukupan broj stanovnika treba obuhvatiti: osobe koje uoči referentnog trenutka Popisa žive neprekidno u svome uobičajenom mjestu stanovanja barem 12 mjeseci; osobe koje su tijekom 12 mjeseci uoči referentnog trenutka Popisa došle u svoje uobičajeno mjesto

je prethodni popis stanovništva održan prije više od deset godina (2011.; kritični vremenski trenutak popisa 31. ožujka u 24:00 sata), a u međuvremenu su se u demografskoj slici Hrvatske zbile brze i velike, te uglavnom vrlo nepovoljne dinamičke i strukturne promjene pa rezultate toga popisa više nije moguće držati dovoljno reprezentativnima za ocjenu aktualnoga demografskoga stanja, odnosa, struktura i trendova i njihovih složenih posljedica na hrvatsko društvo, kako na nacionalnoj tako i na regionalnoj/područnoj/lokalnoj razini.

Posljednji službeni rezultati procjene ukupnoga stanovništva RH prije objave prvih rezultata popisa 2021. godine odnosili su se na stanje naseljenosti na dan 31. prosinca 2020. godine. Prema procjeni Državnoga zavoda za statistiku (dalje: DZS) na dan 31. prosinca 2020. godine u RH je živjelo 4.036.355 stanovnika,⁸ što je, u odnosu na procijenjen broj ukupnoga stanovništva na dan 31. prosinca 2011. godine (4.275.984), predstavljalo apsolutno smanjenje od -239.629 osoba, odnosno relativno smanjenje od -5,60 %. Stopa prosječne relativne godišnje promjene procijenjenoga broja ukupnoga stanovništva RH u promatranom je razdoblju iznosila -0,58 %, što znači da je i u proteklom međupopisnom desetljeću nastavljen proces ukupne depopulacije (pada broja ukupnoga stanovništva) ranije već potvrđen službenim rezultatima popisa stanovništva 1991. (4.784.265), 2001. (4.437.460) i 2011. godine (4.284.889). Navedena procjena DZS-a ukazivala je da je RH nakon popisa 2011. godine i dalje bila u negativnom predznaku demografske bilance, što znači da aktualni trendovi u bioreprodukciji i vanjskoj migraciji (neovisno o pouzdanosti/cjelovitosti podataka o broju odseljenih u inozemstvo i doseljenih iz inozemstva) snažno sugeriraju zaključak da se RH demografski praznila i prirodnim i mehaničkim putem i da to demografsko pražnjenje, uzimajući pritom u obzir godišnje oscilacije u obujmu demografske bilance, niti u posljednjih deset godina nije posustalo u jakom intenzitetu i nepovoljnom trendu. Drugim riječima, *pasiva* demografske bilance (mortalitet i emigracija) i dalje je imala prevladavajući utjecaj na demografsku bilancu i kretanje ukupnoga stanovništva RH od njezine *aktive* (natalitet i imigracija), a to je, očekivano, značajno utjecalo i na prve rezultate popisa stanovništva 2021. godine.

Prvi rezultati popisa stanovništva 2021. godine, dakle, očekivana su posljedica sinergijskoga djelovanja brojnih i uglavnom dugotrajnih destabilizacijskih čimbenika kretanja i razvoja stanovništva RH koji svoje korijene imaju u slože-

---

stanovanja s namjerom da u njemu ostanu barem godinu dana« (DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. /prvi rezultati/. Metodološke napomene*, u: www.dzs.hr, 24. I. 2022.).

⁸ Navedena procjena izrađena je na temelju službenih podataka vitalne statistike i statistike vanjske migracije, odnosno broja živorođene djece i umrlih osoba, te broja odseljenog i doseljenog stanovništva koje na osnovi evidencija matičnih ureda i Ministarstva unutarnjih poslova RH na godišnjoj razini prikuplja, obrađuje i publicira DZS.

nim povijesnim zbivanjima od 15. stoljeća do danas.⁹ Ako i ne odemo dublje u prošlost, samo u 20. stoljeću RH je pretrpjela vrlo visoke demografske gubitke u svjetskim ratovima i Domovinskom ratu,¹⁰ bila je ishodištem čestih i brojnih iseljeničkih valova, koji su se nastavili i u prva dva desetljeća ovoga stoljeća,¹¹ harale su brojne epidemije i pandemije zaraznih bolesti sa značajnim smrtnim ishodima (kolera u 19. stoljeću, španjolska gripa u prvoj polovici 20. stoljeća, COVID-19 u ovom stoljeću), modernizacijski su se procesi, poglavito industrijalizacija i urbanizacija, odvijali stihijski i bez jasnijega plana i vizije razvoja, politički i društveni procesi uglavnom su imali nehrvatski nacionalni karakter, »unutarnji« demografski trendovi vodili su k depopulaciji na nacionalnoj/područnoj/lokalnoj razini, kako u prirodnom i mehaničkom, tako i u ukupnom kretanju stanovništva, uz intenzivno demografsko starenje i prostornu populacijsku polarizaciju između različitih prostornih sastavnica, te između glavnih gradskih središta i izvangradskih prostora, što je utjecalo na pojavu jake urbano-ruralne polarizacije. Pritom, M. A. Friganović i D. Živić ukazuju na visoku korelativnost procesa industrijalizacije, deagrarizacije, nedovoljne urbanizacije, deruralizacije, ruralnog egzodusa, depopulacije i ubrzanoga starenja ruralnih područja koja se

---

⁹ Usp. Anđelko AKRAP, Stanovništvo u Hrvatskoj: čimbenici silaznih trendova, 335-350. Autor je u sadržajnom smislu izdvojio dvije skupine činitelja demografskog nazadovanja dugog trajanja: (1) Ratove Osmanlija, Mlečana i Habsburgovaca, sporu modernizaciju i velike demografske gubitke zbog »bijele kuge« i iseljavanja; (2) Model gospodarskog razvoja od druge polovice 20. stoljeća kao determinante depopulacijskih tendencija. U tom razdoblju posebno su karakteristični procesi deagrarizacije, urbano orijentirane industrijalizacije i napuštanja seoskih naselja (deruralizacija), te iseljavanje (ruralni egzodus) deagrariziranoga stanovništva prema velikim gradovima i u inozemstvo. Ti su procesi praćeni promjenama u sustavu životnih vrijednosti koje ne pogoduju obitelji i djeci, osobito u gradovima.

¹⁰ Za demografske gubitke u Domovinskom ratu detaljnije usp. Dražen ŽIVIĆ – Nenad POKOS, Demografski gubici tijekom Domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991. – 2001.), u: *Društvena istraživanja*, 13 (2004.) 4-5 (72-73), 727-750. Uz iznesene kvantitativne pokazatelje i procjene gubitaka, autori osobito upozoravaju na jaku prostornu i strukturnu selektivnost ljudskih, migracijskih i ukupnih demografskih gubitaka kao bitnih odrednica demografske regresije na razvoj ukupnoga stanovništva RH, te naročito na jačanje negativnih regionalnih trendova u njezinom populacijskom razvoju.

¹¹ Detaljnije o migracijskom kontekstu prošlih i suvremenih demografskih promjena u RH usp.: Ivica NEJAŠMIĆ, Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001: demografske posljedice stoljetnog procesa, 405-435; Ivo NEJAŠMIĆ, Iseljavanje iz Hrvatske – brojni aspekti stoljetnog procesa, u: Zlatko PEPEONIK (ur.), *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske*, 1991., 61-87; Marijana JERIĆ, Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske?, u: *Oeconomica Jadertina*, 2 (2019.) 21-31; Monika BALLJA, Iseljavanje iz Hrvatske – razvojno i/ili sigurnosno pitanje?, u: *Podravina*, 18 (2019.) 35, 105-121; Monika BALLJA, Razmjeri recentnog egzodusa iz Hrvatske – analiza podataka službenih statistika RH i zemalja useljavanja hrvatskoga stanovništva, u: *Podravina*, 19 (2020.) 37, 5-25; Nenad POKOS, Demografski aspekti suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, u: Mateo ŽANIĆ i dr. (ur.), *Suvremene migracije u Republici Hrvatskoj. Uzroci, posljedice i aktualni trendovi*, Zagreb, 2021., 11-33.

nalaze u kritičnoj fazi demografskog razvoja.¹² Hrvatski su demografi još 1970-ih i 1980-ih godina upozoravali¹³ na predvidljiv crn demografski scenarij, a on se u prvim rezultatima popisa 2021. godine vidi bolje negoli ikada do sada.

Prije preliminarnog osvrta na prve rezultate popisa stanovništva 2021. godine, koji su na mrežnim stranicama DZS objavljeni 14. siječnja 2022. godine, korisno je iznijeti i opisati osnovne kvantitativne pokazatelje aktualnih demografskih trendova u bioreprodukciji i migracijskoj bilanci stanovništva RH od 1. siječnja 2011. do 31. prosinca 2020. godine, jer oni opetovano otkrivaju snažnu prisutnost dva temeljna dinamička demografska procesa u ukupnom kretanju stanovništva RH – prirodan pad i negativnu migracijsku bilancu. Uz navedene procese, aktualne vrlo zabrinjavajuće demografske prilike u RH snažno determinira i dugoročan proces demografskoga starenja, s jakim odjecima na prostornu populacijsku polarizaciju, kao posljedice, ali i funkcije prostorno/regionalno neuravnoteženoga razvoja RH. Iz dosadašnjih je znanstvenih istraživanja već ranije utvrđeno da su depopulacija (opća depopulacija i parcijalni depopulacijski procesi) i starenje stanovništva dominantni negativni i dugoročni demografski procesi u RH,¹⁴ s brojnim i dalekosežnim nepovoljnim učincima na formiranje

---

¹² Usp. Mladen Ante FRIGANOVIĆ – Dražen ŽIVIĆ, Regionalne različitosti i problemi kretanja stanovništva Hrvatske 1948. – 1991., 35-51.

¹³ Usp. Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Tendencije u razvitku stanovništva SR Hrvatske, 231-250. Autorica je u ovom, kao i u nizu drugih svojih radova, ukazala na usku povezanost promjena u broju i strukturama stanovništva kao važnim činiteljima razmatranja složene problematike demografskoga, društvenoga i gospodarskoga razvoja, napose u kontekstu zaposlenosti i zapošljavanja. Upozorila je da je demografska tranzicija u RH završila 1970-ih godina jer od tada u RH više nije bila osigurana jednostavna bioreprodukcija. Zbog toga je došlo do usporavanja stopa demografskog porasta, čemu je uz nisku razinu nataliteta/fertiliteta i sve nižu razinu prirodne promjene, pridonijela i jaka vanjska emigracija. Autorica je posebno upozorila da bi »trajan cilj politike demografskog i društveno-ekonomskog razvitka trebao biti smanjenje odlazaka u inozemstvo uz stimuliranje povratnih tokova, naročito mladih generacija« (Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Tendencije u razvitku stanovništva SR Hrvatske, 249).

¹⁴ Detaljnije usp.: Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika, 73-120; Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, 631-651. Autorica u ovim radovima naglašava da su sadašnje demografske prilike izraz demografskih promjena u prošlosti, napose u drugoj polovici 20. stoljeća. Bitna odrednica smanjenja stope demografskog porasta bilo je smanjenje stope prirodne promjene, a ono je primarno bilo determinirano padom nataliteta. Uzroci pada nataliteta/fertiliteta vezani su uz modernizaciju društva u najširem smislu te riječi, uz djelovanje specifičnih čimbenika kao što su: iseljavanje mladih, demografski ratni gubitci, model industrijalizacije, agrarna politika i nedostatak populacijske politike. Zbog povezanosti depopulacijskih trendova u ukupnom, prirodnom i mehaničkom kretanju stanovništva s promjenama u dobnoj sastavu, A. Wertheimer-Baletić ističe da demografska kriza u RH nije samo depopulacijska (kvantitativna), nego je ona primarno strukturna (kvalitativna), osobito u kontekstu starenja stanovništva, odnosno velikih poremećaja u odnosu među velikim (funkcionalnim) dobnim skupinama.

struktura stanovništva prema fertiliteti¹⁵ i ekonomskoj aktivnosti, ali i izrazito nepovoljnih društvenih odjeka u domeni održivosti javnih sustava mirovinske, socijalne i zdravstvene skrbi, kao i gospodarskoga razvoja i napretka RH u cjelini. Zbog tih razloga demografska revitalizacija RH, sa svim svojim »parcijalnim« politikama (populacijskoj, migracijskoj, obiteljskoj, stambenoj, ekonomskoj, socijalnoj, poreznoj, regionalnoj i dr.), mora biti u funkciji prvo usporavanja, a potom i zaustavljanja/preokretanja negativnih demografskih trendova. U suprotnome, društvene i gospodarske posljedice depopulacije i velikoga demografskog osiromašenja u kvantitativnom i kvalitativnom smislu bit će vjerojatno trajno neispravljive i neotklonjive.

1. Sastavnice negativne demografske bilance RH 2011. – 2020. godine

U razdoblju od 1. siječnja 2011. do 31. prosinca 2020. godine prirodan je pad stanovništva u RH dosegnuo -141.707 stanovnika (tablica 1). Razlika je to između ukupnoga broja živorođene djece (382.994) i ukupnog broja umrlih osoba (524.701) u navedenom desetljeću, što znači da je bilanca bioreprodukcije stanovništva RH u tom razdoblju bila naglašeno negativna. Vrijednost vitalnog indeksa na godišnjoj razini (najviša je vrijednost zabilježena 2012. – 80,8, a najniža 2020. godine – 62,9), kao i njegova aritmetička sredina (73,2) jasno upućuje na kontinuiranu opadajuću bioreprodukciju, na generacijsko neobnavljanje ukupnoga stanovništva, te na prirodnu dinamiku stanovništva kao negativnu odrednicu i sastavnicu ukupnoga kretanja stanovništva RH i formiranja njezine demografske bilance.

Prirodan pad stanovništva RH indiciraju i relativne vrijednosti, tj. stope nataliteta (stalno ispod 10 promila, aritmetička sredina iznosila je 9,2 promila), stope mortaliteta (kontinuirano viša od 11 promila, aritmetička sredina iznosila je 12,6 promila) i stope prirodne promjene koje su kontinuirano negativnoga predznaka, uz aritmetičku sredinu stope prirodnoga pada od -3,4 promila. Navedeni indikatori upućuju na RH kao niskonatalitetno i niskofertilitetno područje,

---

¹⁵ Problematiku fertiliteta ne treba promatrati isključivo u kontekstu broja i udjela stanovništva u fertilnoj dobi kao demografskog okvira bioreprodukcije, nego i u kontekstu društvenih utjecaja na razinu rađanja. Ž. Šperanda, M. Radan i Ž. Rakošec u tom smislu upozoravaju na urušavanje stabilnosti obiteljske zajednice zbog čega obitelj gubi svoju tradicionalnu ulogu, na snažan utjecaj netradicionalnog načina obiteljskog života, te na »odgodu« rađanja za kasnije fertile godine, što zbog gospodarskih čimbenika, što zbog društvenih utjecaja i širenja novih tehnika kontrole rađanja (»kontracepcijski mentalitet«). Žarko ŠPERANDA – Mirjana RADAN – Željko RAKOŠEC, Demografski slom Hrvatske i Europe, u: *Obnovljeni život*, 73 (2018.) 2, 227-238.

te na posttranziciju kao etapu demografske tranzicije koju postuliraju niske stope nataliteta i mortaliteta, uz nisku ili negativnu stopu prirodne promjene.¹⁶

Na osobit je način indikativna diferencirana dinamika sastavnica *aktive* (natalitet) i *pasive* (mortalitet) bioreprodukcije. Naime, u promatranom je razdoblju, uspoređujući prvu i posljednju godinu u uspostavljenoj vremenskoj seriji podataka vitalne statistike, broj živorođene djece smanjen za 13,0 %, dok je broj umrlih osoba povećan za 11,8 %. Stoga je i obujam negativne prirodne promjene povećan za čak 115,6 %, što znači da je više nego udvostručen. Za populaciju koja je 2011. godine imala nešto manje od 4,3 milijuna stanovnika, riječ je o velikom demografskom gubitku prirodnim putem, s jakim nepovoljnim odjecima toga gubitka na formiranje biološke strukture, osobito velikih (funkcionalnih) dobnih skupina važnih za trenutačnu i buduću bioreprodukciju, kao i za formiranje radno sposobnih i radno aktivnih kontingenata populacije. Drugim riječima, prirodan pad stanovništva RH osobito je značajna negativna kvantitativna odrednica njezine demografske, a time i gospodarske održivosti.

Preliminarni podatci vitalne statistike za 2021. godinu pokazuju nastavak izrazito loših trendova u prirodnoj dinamici. Premda je broj živorođene djece blago porastao (sa 35.845 u 2020. godini, na 36.505 u 2021. godini, ili za 1,8 %), na ocjenu o zabrinjavajućem pogoršanju bioreprodukcije snažno utječe podatak o signifikantnom povećanju broja umrlih osoba (sa 57.023 u 2020. godini na 63.611 u 2021. godini, ili za 11,6 %), i osobito, podatak o povećanju obujma negativne prirodne promjene (sa -21.178 u 2020. godini na -27.106 u 2021. godini, ili za 28,0%).¹⁷ Iako će DZS tek sredinom 2022. godine objaviti konačne podatke vitalne statistike za 2021. godinu (a oni će se unekoliko razlikovati od preliminarnih podataka), nema sumnje da je RH u toj godini ostvarila rekordno visoke vrijednosti mortaliteta¹⁸ i prirodnoga pada stanovništva. Vitalni indeks

---

¹⁶ Najvažnije činitelje fertiliteta i nataliteta u RH, A. Akrap kronološki diferencira u dvije osnovne skupine: (1) od ukinuća feudalizma 1848. godine do ukinuća kapitalizma 1945. godine, među koje ubraja modernizacijske procese, sporu transformaciju društvenih i gospodarskih struktura, iseljavanje, utjecaj Prvoga i Drugoga svjetskog rata, te raspad kućnih zadruga; (2) druga polovica 20. i početak 21. stoljeća, u okviru kojih posebno ističe: prekid postupnosti dugoročnih demografskih i gospodarskih procesa, jaku deagrarizaciju i deruralizaciju, dugotrajno zaostajanje zbog ratova i iseljavanja, problematiku zapošljavanja žena u nepoljoprivrednim djelatnostima kao i nedostatak javnih politika prema mladima. Detaljnije usp. Anđelko AKRAP, Činitelji fertiliteta u Hrvatskoj: nekad i danas, 33–64.

¹⁷ IZVOR: DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Prirodno kretanje stanovništva u 2020. Statistička izvješća 1684*, Zagreb, 2021.; DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Popis stanovništva 2021. Prvi rezultati popisa. Statistika u nizu*, u: www.dzs.hr (31. I. 2022.).

¹⁸ Signifikantan porast broja umrlih u RH izravno se veže uz posljedice pandemije bolesti COVID-19 od proljeća 2020. godine.

od visokih 57,4 za 2021. godinu ukazuje na produbljenje opadajuće bioreprodukcije, te na činjenicu da živorođena djeca uspijevaju nadomjestiti tek nešto malo više od polovice demografskoga gubitka RH uzrokovanoga smrtnošću stanovništva. Trenutne, a osobito dugoročne, posljedice aktualnih trendova u bioreprodukciji vrlo su nepovoljne sa stajališta budućega demografskoga, društvenoga i gospodarskoga razvoja RH, i pod velik znak pitanja postavljaju mogućnost demografske revitalizacije RH isključivo vlastitim demoreproduktivnim resursima.

Tablica 1. Bilanca bioreprodukcije stanovništva Republike Hrvatske 2011. – 2020. godine

Godina	Broj živorođene djece	Broj umrlih osoba	Prirodna promjena	Vitalni indeks	Stopa nataliteta (‰)	Stopa mortaliteta (‰)	Stopa prirodne promjene (‰)
2011.	41.197	51.019	-9.822	80,7	9,6	11,9	-2,3
2012.	41.771	51.710	-9.939	80,8	9,8	12,1	-2,3
2013.	39.939	50.386	-10.447	79,3	9,4	11,8	-2,5
2014.	39.566	50.839	-11.273	77,8	9,3	12,0	-2,7
2015.	37.503	54.205	-16.702	69,2	8,9	12,9	-4,0
2016.	37.537	51.542	-14.005	72,8	9,0	12,3	-3,4
2017.	36.556	53.477	-16.921	68,4	8,9	13,0	-4,1
2018.	36.045	52.706	-15.761	70,1	9,0	12,9	-3,9
2019.	36.135	51.794	-15.659	69,8	8,9	12,7	-3,9
2020.	35.845	57.023	-21.178	62,9	8,9	14,1	-5,2
Svega	382.994	524.701	-141.707	73,2**	9,2**	12,6**	-3,4**
2021.*	36.505	63.611	-27.106	57,4	9,4***	16,4***	-7,0***

* Prethodni rezultati

** Aritmetička sredina

*** Stope su izračunate na temelju prethodnih podataka vitalne statistike za 2021. i prvih rezultata popisa stanovništva 2021. godine.

Izvor: DZSRH, Prirodno kretanje stanovništva u 2020., Statistička izvješća 1684, Zagreb, 2021.; DZSRH, Popis stanovništva 2021., Prvi rezultati popisa, Zagreb, u: www.dzs.hr; Statistika u nizu (31. I. 2022.).

Uz prirodni pad stanovništva, drugi izrazito negativan dinamički demografski proces u formiranju demografske bilance i ukupnom kretanju stanovništva RH jest kontinuirana negativna migracijska bilanca. U promatranom su se razdoblju (2011. – 2020.) u RH, prema službenim podacima DZS-a, ukupno doselile (prijavile prebivalište) 176 922 osobe, dok su se iz RH odselile (odjavile prebivalište) 288 844 osobe, pa je ostvaren negativan saldo vanjske migracije

od -111 922 stanovnika (tablica 2).¹⁹ Najveći broj doseljenih u RH zabilježen je 2019. (37 726), najveći broj odseljenih iz RH ostvaren je 2017. (47 352), dok je najveći negativan saldo vanjske migracije zabilježen, također, 2017. godine (-31 799). Aritmetička sredina vrijednosti stope imigracije iznosila je 4,29 %, stope emigracije 6,97 %, te vanjske migracije -2,69 %. Navedeno znači da *pasiva* migracijske bilance (emigracija), neovisno o diferenciranom kretanju broja odseljenih na godišnjoj razini, i dalje ima prevladavajući utjecaj u formiranju negativne migracijske, a time i demografske bilance RH u odnosu na njezinu *aktivu* (imigraciju).

Tablica 2. Saldo vanjske migracije stanovništva Republike Hrvatske 2011. – 2020. godine

Godina	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Saldo vanjske migracije	Stopa imigracije (na tisuću stan.)	Stopa emigracije (na tisuću stan.)	Stopa vanjske migracije (na tisuću stan.)
2011.	8.534	12.699	-4.165	1,99	2,97	-0,97
2012.	8.959	12.877	-3.918	2,10	3,02	-0,92
2013.	10.378	15.262	-4.884	2,44	3,59	-1,15
2014.	10.638	20.858	-10.220	2,51	4,92	-2,41
2015.	11.706	29.651	-17.945	2,78	7,05	-4,27
2016.	13.985	36.436	-22.451	3,35	8,73	-5,38
2017.	15.553	47.352	-31.799	3,77	11,48	-7,71
2018.	26.029	39.515	-13.486	6,37	9,67	-3,30

¹⁹ N. Pokos ističe da je povećano recentno odseljavanje iz RH povezano uz ulazak RH u Europsku Uniju 1. srpnja 2013. godine, te uz globalnu gospodarsku krizu iz 2008. godine, iz koje je RH nedovoljno brzo izlazila. Po intenzitetu odseljavanja osobito se ističu istočnohrvatske županije, što autor dovodi u vezu s udjelom poljoprivrede u gospodarstvima tih županija, odnosno uz činjenicu da se deagrarizirano stanovništvo nije zadržalo u srednjim i malim gradovima, a to se, pak, veže uz jake deindustrijalizacijske procese (Usp. Nenad POKOS, Demografski aspekti suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, 11-33). Suvremeno odseljavanje iz RH nastavak je već ranijih velikih emigracijskih valova, što RH kvalificira tradicionalnom iseljeničkom zemljom i »otvorenim« migracijskim područjem. Važno je, ujedno, upozoriti da istraživači suvremene migracijske problematike RH ističu značajan nesrazmjer između podataka službene migracijske statistike u RH (DZS) i migracijske statistike zemalja u koje hrvatski građani najviše doseljavaju. Detaljnije usp.: Marijana JERIĆ, Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske?, 21-31; Monika BALLJA, Iseljavanje iz Hrvatske – razvojno i/ili sigurnosno pitanje?, 105-121; Monika BALLJA, Razmjeri recentnog egzodusa iz Hrvatske – analiza podataka službenih statistika RH i zemalja useljavanja hrvatskog stanovništva, 5-25; Nenad POKOS, Demografski aspekti suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, 11-33.

Godina	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Saldo vanjske migracije	Stopa imigracije (na tisuću stan.) [*]	Stopa emigracije (na tisuću stan.) [*]	Stopa vanjske migracije (na tisuću stan.) [*]
2019.	37.726	40.148	-2.422	9,28	9,88	-0,60
2020.	33.414	34.046	-632	8,26	8,41	-0,16
Svega	176.922	288.844	-111.922	4,29^{**}	6,97^{**}	-2,69^{**}

^{*} Stope su izračunate na temelju procjene broja ukupnog stanovništva Hrvatske sredinom godine u razdoblju od 30. lipnja 2011. godine do 30. lipnja 2020. godine (DZSRH).

^{**} Aritmetička sredina.

Izvor: DZSRH, Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2020. Priopćenje 7. 1. 2., Zagreb, 23. srpnja 2021., u: www.dzs.hr (1. II. 2022.).

Temeljem prethodnoga analitičkog uvida jasno je da sastavnice *pasive* demografske bilance RH, dakle mortalitet i emigracija, i dalje imaju prevladavajući utjecaj na njezino formiranje u odnosu na *aktivu* demografske bilance (natalitet i imigracija). Naime, u razdoblju od 1. siječnja 2011. godine do 31. prosinca 2020. godine, *aktiva* demografske bilance iznosila je ukupno 559 916 stanovnika, od kojih se 68,4 % odnosilo na natalitet, a 31,6 % na imigraciju, dok je *pasiva* demografske bilance dosegla 813 545 stanovnika, od kojih se 64,5 % odnosilo na mortalitet, a 35,5 % na emigraciju.

Rezultanta prirodnoga pada i negativne migracijske bilance jest negativna demografska bilanca, koja je u promatranom razdoblju dosegla -253 629 stanovnika (tablica 3). U strukturalnom kontekstu, naprijed iskazanu negativnu demografsku bilancu RH formirali su prirodni gubitak sa 55,9 % i mehanički gubitak sa 44,1 %, što na temelju prije iskazanih službenih podataka implicira zaključak o gotovo podjednakom utjecaju bioreprodukcije i migracija na formiranje negativne demografske bilance i ukupno kretanje stanovništva RH nakon 2011. godine. Budući da službena statistika vanjske migracije nije cjelovita i ne obuhvaća sve odseljene osobe, stvarno stanje odnosa između prirodnoga pada i negativne migracijske bilance jest različito u odnosu na službene brojke. To potvrđuje i procjena migracijske bilance vitalnostatističkom metodom, tj. usporedbom promjene broja stanovnika i prirodne promjene u analiziranom razdoblju (2011. – 2021.), što je u nastavku rada predstavljeno na nacionalnoj razini.

Tablica 3. Aktiva i pasiva demografske bilance u Republici Hrvatskoj 2011. – 2020. godine

Godina	Aktiva demografske bilance (natalitet i imigracija)	Pasiva demografske bilance (mortalitet i emigracija)	Demografska bilanca	Stopa demografske bilance [*]
2011.	49.731	63.718	-13.987	-3,27
2012.	50.730	64.587	-13.857	-3,25
2013.	50.317	65.648	-15.331	-3,60
2014.	50.204	71.697	-21.493	-5,07
2015.	49.209	83.856	-34.647	-8,24
2016.	51.522	87.978	-36.456	-8,73
2017.	52.109	100.799	-48.690	-11,80
2018.	62.974	92.221	-29.247	-7,15
2019.	73.861	91.942	-18.081	-4,45
2020.	69.259	91.069	-21.081	-5,39
Svega	559.916	813.545	-253.629	-6,10

^{*} Stope su izračunate na temelju procjene broja ukupnog stanovništva Hrvatske sredinom godine u razdoblju od 30. lipnja 2011. do 30. lipnja 2020. godine (DZSRH).

Izvor: kao i za tablice 1 i 2.

2. Međupopisna promjena broja stanovnika RH 2011. – 2021. godine

Prethodno prikazani agregirani podatci vitalne i migracijske statistike, te DZS-ova procjena broja ukupnoga stanovništva RH na dan 31. prosinca 2020. godine, kao i ranije urađene projekcije stanovništva do sredine ovoga stoljeća,²⁰ upućivali su na nastavak međupopisnoga smanjenja stanovništva, kako na razini RH u cjelini tako i na regionalnoj, područnoj i lokalnoj razini. Drugim riječima, sve je upućivalo na daljnje demografsko osiromašenje u broju stanovnika, a ubrzo će se doznati i u strukturama stanovništva RH, što znači da se kvantitativne i kvalitativne odrednice njezine demografske održivosti još više urušavaju, pa je sve teže pronaći pojam kojim bi se najtočnije i najslikovitije definirale aktualne

²⁰ Usp. Alica WERTHEIMER-BALETIĆ – Anđelko AKRAP, Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011. – 2051., 19-52. Autori ističu da su sve projekcije, pa i one s optimističnim hipotezama, predviđale vrlo nepovoljne promjene u broju i napose u dobnoj strukturi budućeg stanovništva RH.

demografske prilike u RH, a da ne uporabimo riječi poput *sлом*, *katastrofa*, *kriza*, *provalija* i slično. To više, jer je brojčana usporedba konačnih rezultata popisa 2011. i prvih rezultata popisa 2021. godine (tablica 4) pokazala da je stanje još nepovoljnije nego što su to sugerirali agregirani podaci vitalne i migracijske statistike u razdoblju od 1. siječnja 2011. do 31. prosinca 2020. godine, a oni su, kao što je ranije već istaknuto, bili i statistička/evidencijska osnova za procjene DZS na godišnjoj razini (na dan 30. lipnja i 31. prosinca). Neovisno o tome što će tek konačni rezultati popisa 2021. godine, kada ih DZS obradi i javno objavi, omogućiti precizniju usporedbu s rezultatima ranijih popisa, i ova preliminarna analiza omogućuje aproksimativan uvid u osnovne kvantitativne promjene u kontingentu ukupnoga stanovništva RH na nacionalnoj i na nižim prostornim razinama promatranja (županije/gradovi/općine/naselja).

Upozoreno je u uvodnom dijelu rada da je DZS procijenio da je na dan 31. prosinca 2020. godine u RH živjelo 4.036.355 stanovnika, uz opću relativnu gustoću naseljenosti od 71,32 stan./km². Demografi su tu procjenu ozbiljno dovodili u pitanje jer je ona rezultat – manje-više – pouzdanih podataka vitalne statistike, ali i nepouzdanih, odnosno necjelovitih podataka statistike vanjske migracije, osobito kada je riječ o broju odseljenih osoba koji je značajno podcijenjen u odnosu na realno stanje vanjske emigracije. Vrlo su čvrste bile pretpostavke da će rezultati popisa 2021. godine pokazati bitno nepovoljnije stanje u odnosu na procjene, pa čak i ranije objavljene projekcije stanovništva RH. Prvi rezultati popisa potvrdili su, naime, te pretpostavke. Prema njima u RH je, u kritičnom/referentnom vremenskom trenutku popisa (31. kolovoza) živjelo 3.888.529 stanovnika, što je u odnosu na konačne rezultate popisa 2011. godine (kritični vremenski trenutak popisa 31. ožujka) apsolutno smanjenje od -396 360 stanovnika i relativno smanjenje (stopa međupopisne promjene) od -9,25 %. Opća relativna gustoća naseljenosti smanjena je na 68,71 stan./km². Utemeljenom se može držati pretpostavka da će konačni rezultati popisa (kada se »izbrišu« dvostruki upisi i sl. u skladu s metodologijom popisa), pokazati još manji ukupan broj stanovnika, a to znači još intenzivniju ukupnu depopulaciju na nacionalnoj, ali i na nižim razinama promatranja, te još manju demografsku opterećenost prostora.

Intenzitet opće depopulacije potkrepljuje i podatak da se RH prema broju stanovnika »vratila« na razinu s početka 1950-ih godina, jer je u RH 1948. popisano 3.779.858, a 1953. godine 3.936.022 stanovnika. Čak je i u »ratnom« desetljeću (1991. – 2001.), koje je bilo determinirano visokim ljudskim, demografskim i migracijskim gubitcima, stopa opće depopulacije RH bila niža (-7,25 % za ukupno stalno stanovništvo, odnosno -6,64 % za prisutno stanovništvo) od stope ostvarene između 2011. i 2021. godine (-9,25 %). Iz navedenog proizlazi da su se u posljednjih deset godina nastavili pa i pojačali nepovoljni učinci kratko-

ročnih i dugoročnih destabilizacijskih demografskih, društvenih, migracijskih i gospodarskih odrednica kretanja i razvoja stanovništva RH.

3. Prostorna dimenzija brojčane (popisne) dinamike 2011. – 2021. godine

Intenzitet opće depopulacije tijekom posljednjega međupopisnoga razdoblja, kao i dosegnutu razinu njezine prostorne depopulacijske homogenosti, koja sve više i brže postaje zajedničko obilježje cijele zemlje,²¹ još bolje pokazuje i potvrđuje analiza promjene broja ukupnoga stanovništva na razini administrativnih jedinica (županija), statističkih regija 2. razine, jedinica lokalne uprave i samouprave (gradovi i općine), te naselja u RH. U tom je kontekstu moguće istaknuti nekoliko ključnih preliminarnih nalaza, imajući u vidu da će cjelovita analiza biti moguća tek po objavi konačnih rezultata popisa 2021. godine.

Sve hrvatske županije, uključujući i Grad Zagreb, u međupopisu 2011. – 2021. godine zabilježili su smanjenje ukupnoga stanovništva (tablica 4 i slika 1): u apsolutnom smislu najveći je pad zabilježila Osječko-baranjska (-45 551), a najmanje smanjenje Dubrovačko-neretvanska županija (-6.706), dok je u relativnom smislu najveći pad ukupnoga stanovništva imala Vukovarsko-srijemska županija (-19,54 %), a najmanji pad Grad Zagreb (-2,54 %). Čak dvanaest hrvatskih županija depopuliralo je za više od 10,0 % (Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Šibensko-kninska i Vukovarsko-srijemska županija; osam hrvatskih županija zabilježilo je smanjenje broja stanovništva u rasponu od -5,0 % do -10,0 % (Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Zadarska, Splitsko-dalmatinska, Istarska, Dubrovačko-neretvanska i Međimurska županija); samo je u Gradu Zagrebu depopulacija bila manja od -5,0 %.

Premda međupopisna dinamika pokazuje da je RH kao cjelina u dubokoj depopulaciji, te da je opća depopulacija zahvatila sve hrvatske županije, diferencirane stope međupopisnoga pada ukupnoga stanovništva ipak su utjecale na promjene u stupnju koncentracije stanovništva. Zahvaljujući tome, primjerice, županije u kojima je demografski pad bio veći od 10 % smanjile su relativan udio svojega stanovništva u ukupnom stanovništvu RH sa 41,99 % (2011.) na 39,42 % (2021.), dok su županije sa slabijim intenzitetom depopulacije ostvarile porast koncentracije naseljenosti s 58,01 % na 60,58 %. U Zagrebačkoj urbanoj aglomeraciji/socioekonomskoj regiji koja okuplja, prema prvim rezultatima popisa

---

²¹ Detaljnije usp.: Dražen ŽIVIĆ – Ivo TURK – Nenad POKOS, Regionalni aspekti depopulacije Hrvatske (1991. – 2011.), u: *Mostariensia*, 18 (2014.) 1-2, 231-251.

2021. godine, više od četvrtine (27,55 %) ukupnoga stanovništva RH, relativan udio je u odnosu na 2011. godinu povećan za 1,7 postotnih bodova, što znači da je ona najmnogoljudniji dio RH, s najvećim demografskim opterećenjem na jedinicu površine.²²

Grupiramo li administrativne jedinice u statističke regije 2. razine (tablica 5), s jedne se strane potvrđuje prostorna homogenost opće depopulacije hrvatskoga državnog prostora, ali se, s druge strane, ipak izdvaja panonska Hrvatska²³ kao izrazito negativan pol demografske dinamike (stopa međupopisne promjene iznosila je -16,45 %), dok se na nešto manje negativnom polu brojčane (popisne) dinamike nalaze Jadranska²⁴ (-7,68 %) i Sjeverna Hrvatska²⁵ (-7,72 %) te, dakako, Grad Zagreb²⁶ (-2,54 %). Panonska je Hrvatska u apsolutnom smislu zabilježila dvostruko veću depopulaciju od jadranske Hrvatske, tri puta snažniju depopulaciju od sjeverne Hrvatske i deset puta jaču depopulaciju od Grada Zagreba. Iz navedenog je očito posvemašnje demografsko pražnjenje istočnohrvatskoga i dijela središnjega, ravničarskoga, pretežno ruralnoga, a dijelom i perifernoga područja nacionalnoga teritorija, na što je već ranije upozoreno²⁷ u kontekstu aktualnih izrazito visokih migracijskih gubitaka kao posljedice razvojnoga zaoštavanja u odnosu na druga hrvatska područja, osobito u odnosu na Zagrebačku urbanu aglomeraciju/socioekonomsku regiju.

---

²² Usp. Dražen ŽIVIĆ, *Suvremene tendencije u razvoju stanovništva Hrvatske*, 253-279. Prema prvim rezultatima popisa stanovništva 2021. godine, opća relativna gustoća naseljenosti u Zagrebačkoj urbanoj aglomeraciji/socioekonomskoj regiji iznosila je 289,42 stan./km². Nasuprot njoj nalazi se Ličko-senjska županija sa samo 8,01 stan./km², što je vrijednost koja upućuje na izrazita subekumenska obilježja naseljenosti.

²³ Panonsku Hrvatsku kao statističku regiju 2. razine čine županije: Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Karlovačka i Sisačko-moslavačka. One se prostiru na 23.220 km², te obuhvaćaju 41,03 % kopnene površine RH.

²⁴ Jadransku Hrvatsku kao statističku regiju 2. razine čine županije: Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska, Istarska i Dubrovačko-nerevanska. One se prostiru na 24.705 km², te obuhvaćaju 43,65% kopnene površine RH.

²⁵ Sjevernu Hrvatsku kao statističku regiju 2. razine čine županije: Međimurska, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska i Zagrebačka. One se prostiru na 8 028 km², te obuhvaćaju 14,19 % kopnene površine RH.

²⁶ Grad Zagreb, kao statistička regija 2. razine, prostire se na 641 km², te obuhvaća 1,13 % kopnene površine RH.

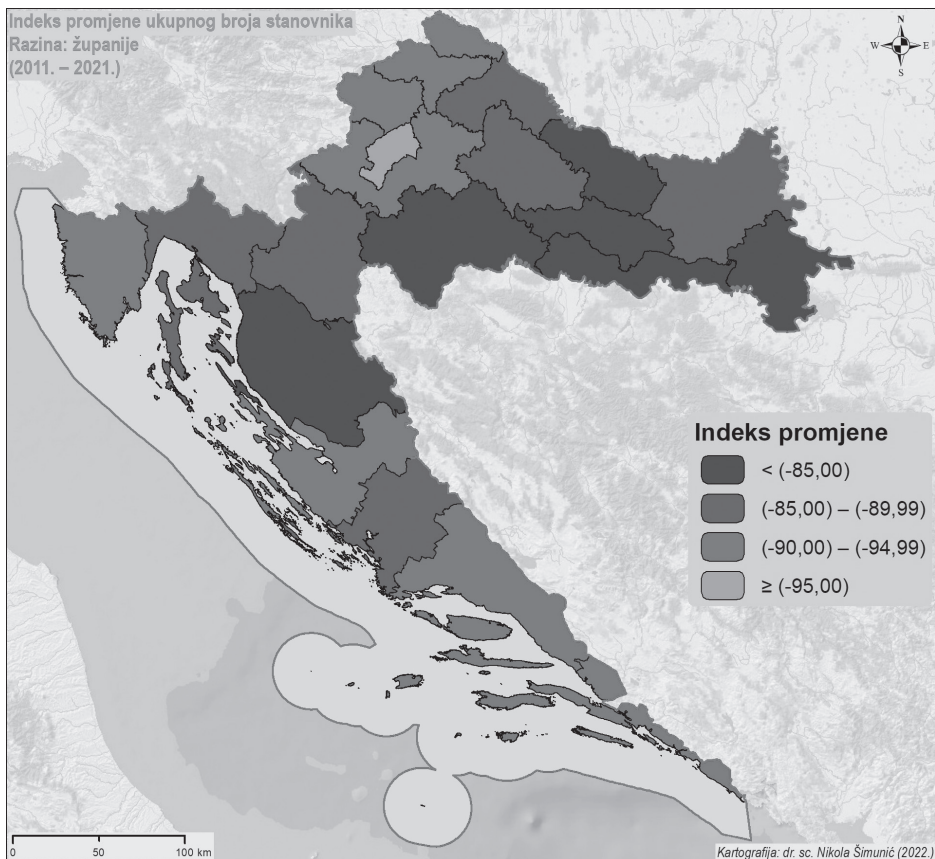
²⁷ Detaljnije usp.: Dražen ŽIVIĆ, *Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske*, u: *Političke analize*, 8 (2017.) 31, 24-32; Dražen ŽIVIĆ, *Depopulacija i starenje u Istočnoj Hrvatskoj*, u: *Diacovensia*, 26 (2018.) 4, 657-679.

Tablica 4. Promjena ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske između 2011. i 2021. godine (prvi rezultati) po županijama

Županija	2011.	2020. (procjena 30.6.)	2021. (prvi rezultati)	Apsolutna promjena (2011. – 2021.)	Indeks međupopisne promjene (2021./2011.)
Zagrebačka	317.606	309.463	301.206	-16.400	94,84
Krapinsko-zagorska	132.892	124.110	120.942	-11.951	91,01
Sisačko-moslavačka	172.439	143.618	140.549	-31.890	81,51
Karlovačka	128.899	114.269	112.596	-16.303	87,35
Varaždinska	175.951	165.357	160.264	-15.687	91,08
Koprivničko-križevačka	115.584	105.385	101.661	-13.923	87,95
Bjelovarsko-bilogorska	119.764	104.908	102.295	-17.469	85,41
Primorsko-goranska	296.195	281.056	266.503	-29.692	89,98
Ličko-senjska	50.927	44.068	42.893	-8.034	84,22
Virovitičko-podravska	84.836	72.378	70.660	-14.176	83,29
Požeško-slavonska	78.034	65.134	64.420	-13.614	82,55
Brodsko-posavska	158.575	135.483	130.782	-27.793	82,47
Zadarska	170.017	167.914	160.340	-9.677	94,31
Osječko-baranjska	305.032	269.511	259.481	-45.551	85,07
Šibensko-kninska	109.375	98.453	96.624	-12.751	88,34
Vukovarsko-srijemska	179.521	148.389	144.438	-35.083	80,46
Splitsko-dalmatinska	454.798	447.440	425.412	-29.386	93,54
Istarska	208.055	210.083	195.794	-12.261	94,11
Dubrovačko-neretvanska	122.568	122.571	115.862	-6.706	94,53
Međimurska	113.804	108.822	105.863	-7.941	93,02
Grad Zagreb	790.017	809.268	769.944	-20.073	97,46
Republika Hrvatska	4.284.889	4.047.680	3.888.529	-396.360	90,75

Izvori: DZSRH, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. (prvi rezultati); Procjena stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje 7. 1. 3., Zagreb, 10. rujna 2021., u: www.dzs.hr (24. I. 2022.).

Slika 1. Indeks promjene ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske po županijama u razdoblju 2011. – 2021. godine (prvi rezultati)

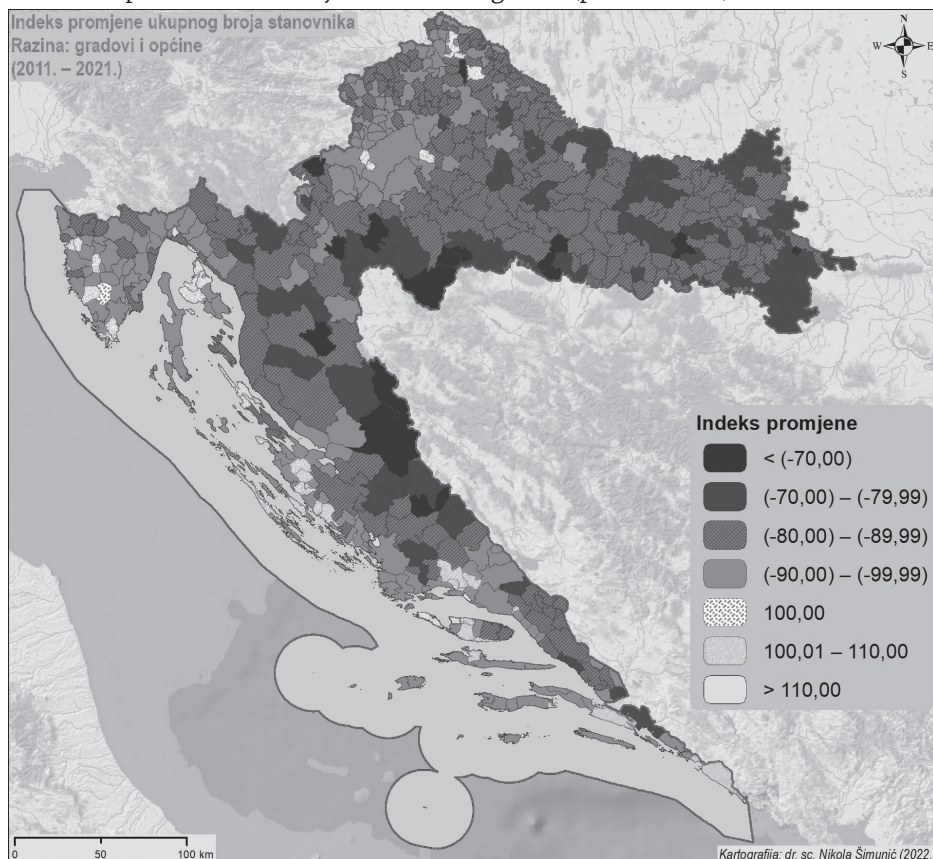
Izvori: DZSRH, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. (prvi rezultati); Procjena stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje 7. 1. 3., Zagreb, 10. rujna 2021., u: www.dzs.hr (24. I. 2022.).

Tablica 5. Promjena ukupnoga broja stanovnika Republike Hrvatske 2011. – 2021. godine prema statističkim regijama 2. razine

Statistička regija	2011.	2021. (prvi rezultati)	Apsolutna promjena	Indeks međupopisne promjene (2021./2011.)
Panonska Hrvatska	1.227.100	1.025.221	-201.879	83,55
Jadranska Hrvatska	1.411.935	1.303.428	-108.507	92,32
Grad Zagreb	790.017	769.944	-20.073	97,46
Sjeverna Hrvatska	855.837	789.736	-66.101	92,28
Republika Hrvatska	4.284.889	3.888.529	-396.360	90,75

Izvori: kao i za tablicu 4.

Slika 2. Indeks promjene ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske po gradovima i općinama u razdoblju 2011. – 2021. godine (prvi rezultati)

Izvori: kao i za sliku 1.

Spusti li se brojčanu analizu na još nižu prostornu razinu – na jedinice lokalne uprave i samouprave (gradovi i općine) – stanje se doima još dramatičnijim (slike 2 i 3; tablice 6 i 7). Naime, od ukupno 556 gradova i općina u RH, demografski je porast zabilježilo njih samo 37 ili 6,65 %, od kojih je 13 imalo P4 (*slaba progresija*) kao tip intenziteta međupopisne promjene, 15 je imalo P3 (*osrednja progresija*) kao tip intenziteta međupopisne promjene, šest je imalo P2 (*jaka progresija*) kao tip intenziteta međupopisne promjene, te su samo tri imala P1 (*vrlo jaka progresija*) kao tip intenziteta međupopisne promjene. U gradovima i općinama s demografskom ekspanzijom živjelo je, prema prvim rezultatima popisa 2021. godine, ukupno 183 364 stanovnika, što je samo 4,72 % ukupnog stanovništva RH. U odnosu na brojčano stanje iz 2011. godine (174 271), ovi su gradovi i općine zabilježili demografski porast od samo 9 093 osobe, odnosno relativan porast za skromnih 5,2 %, što je *osrednja progresija* kao tip intenziteta međupopisne promjene. S druge strane, nalazilo se točno 500 gradova i općina u RH (89,93 %) koji su, između 2011. i 2021. godine, zabilježili pad ukupnoga stanovništva različitog intenziteta demografskoga regresa: 27 jedinica pripadalo je tipu R1 (*slaba depopulacija*), 67 jedinica tipu R2 (*osrednja depopulacija*), 111 jedinica tipu R3 (*jaka depopulacija*) i čak 295 jedinica (53,06 % svih gradova i općina u RH) pripadalo je najnepovoljnijem tipu (R4) intenziteta međupopisne promjene (*izumiranje*). U gradovima i općinama s demografskim regresom živjelo je, prema prvim rezultatima popisa 2021. godine, ukupno 3.567.258 stanovnika, što je čak 91,74 % ukupnog stanovništva RH. U odnosu na brojčano stanje iz 2011. godine (3.972.780), ti su gradovi i općine zabilježili demografski pad od ukupno 405 522 osobe, odnosno relativan je pad iznosio -10,2 %, što indicira *jaku depopulaciju* kao tip intenziteta međupopisne promjene. Konačno, 19 jedinica lokalne samouprave u RH (3,42 %) je između 2011. i 2021. godine imalo S (*stagnacija*) kao tip intenziteta međupopisne promjene. U njima je, prema prvim rezultatima popisa 2021. godine, živjelo ukupno 137 907 stanovnika (3,55 % ukupnog stanovništva RH), što je samo 69 osoba ili 0,05 % više nego 2011. godine. Pridoda li se gradove i općine sa stagnacijom međupopisne promjene drugim jedinicama lokalne samouprave, ovisno o predznaku ukupnoga kretanja stanovništva, dolazi se do podatka da je 46 jedinica (8,27 %) zabilježilo porast, 509 jedinica (91,55 %) smanjenje, a samo jedna jedinica (0,18 %) jednak broj stanovnika 2011. i 2021. godine. Većina gradova i općina s demografskim porastom vezana je uz tri najveća grada u RH, te uz priobalje i dio otoka, pri čemu za ove posljednje postoji određen oprez zbog potencijalnoga »fiktivnog« popisivanja. Dakako, nakon objave konačnih rezultata popisa bit će moguće korigirati broj jedinica lokalne samouprave s porastom, padom ili stagnacijom broja ukupnog stanovništva.

Tablica 6. Gradovi i općine Republike Hrvatske prema intenzitetu međupopisne promjene ukupnog broja stanovnika (2011. – 2021.)^{*}

Intenzitet međupopisne promjene broja stanovnika (2011. – 2021.)	Broj gradova/općina	Broj stanovnika		Međupopisna promjena broja stanovnika (2011. – 2021.)		Indeks međupopisne promjene broja stanovnika (2021./2011.)	
		2011.	2021.	Aps.	Rel.		
P1	vrlo jaka progresija	3	11.651	13.360	1.709	14,67	114,67
P2	jaka progresija	6	33.293	36.531	3.238	9,73	109,73
P3	osrednja progresija	15	67.385	70.365	2.980	4,42	104,42
P4	slaba progresija	13	61.942	63.108	1.166	1,88	101,88
S	stagnacija	19	137.838	137.907	69	0,05	100,05
R1	slaba depopulacija	27	960.950	937.286	-23.664	-2,46	97,54
R2	osrednja depopulacija	67	498.055	473.016	-25.039	-5,03	94,97
R3	jaka depopulacija	111	1.084.915	981.987	-102.928	-9,49	90,51
R4	izumiranje	295	1.428.860	1.174.969	-253.891	-17,77	82,23
Ukupno		556	4.284.889	3.888.529	-396.360	-9,25	90,75

^{*} Intenzitet međupopisne promjene određen je prema tipologiji I. Nejašmića (Ivica NEJAŠMIĆ, *Demogeografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Zagreb, 2005.).

Izvori: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. (prvi rezultati), u: www.dzs.hr (24. I. 2022.).

Najveći broj gradova i općina u RH (419 ili 75,36 %), prema prvim rezultatima popisa 2021. godine, u prosjeku je imalo manje od 5 000 stanovnika (ukupno 942 488), koji, ukupno gledajući, čine 24,24 % ukupnog stanovništva RH. U odnosu na 2011. godinu, broj stanovnika u njima je smanjen za 13,89 %. U sljedeća dva veličinska razreda (5 001 – 10 000 i 10 001 – 15 000) nalazila su se još 103 grada i općine (18,53 %), u kojima je, prema prvim rezultatima popisa 2021. godine, živjelo ukupno 853 225 stanovnika, odnosno 21,94 % ukupnog stanovništva RH. U odnosu na 2011. godinu, broj stanovnika u njima je smanjen za 10,40 %. To znači da su gradovi i općine u RH veličine do 15 000 stanovnika (522 ili 93,88 %) zabilježili između 2011. i 2021. godine stopu depopulacije od -12,27 %, što je značajno više od državnoga prosjeka (-9,25 %). U preostale 34 jedinice lokalne samouprave, koje imaju više od 15 001 stanovnika, živjelo je, prema prvim rezultatima popisa 2021. godine, ukupno 2.092.816 stanovnika ili 53,82 % ukupnog stanovništva RH. U odnosu na broj stanovnika u njima 2011. godine (2.238.132), one su zabilježile stopu depopulacije od -6,49 %, što je ipak ispod državnoga prosjeka (-9,25 %). Prezentirani podatci i relativni pokazatelji nesumnjivo potvrđuju ranije izrečenu konstataciju o vrlo visokom stupnju

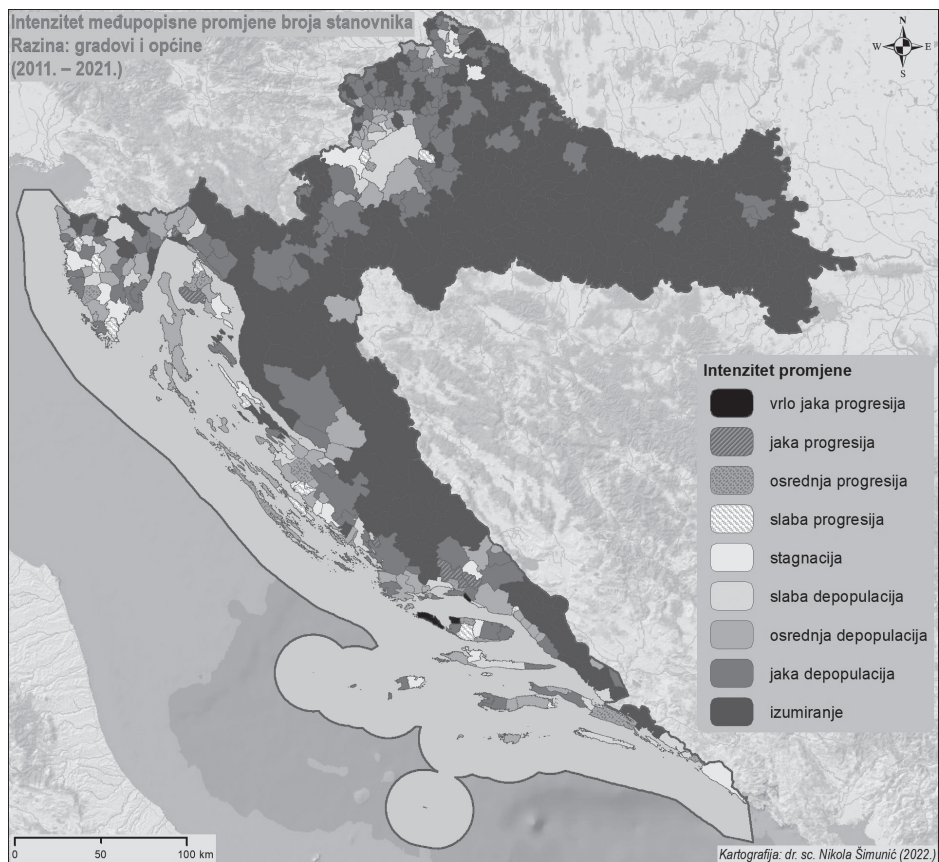
homogenosti državnoga teritorija u smislu prisutnosti i prostorne raširenosti opće depopulacije i demografskog pražnjenja.

Tablica 7. Pokazatelji međupopisne promjene broja stanovnika (2011. – 2021.) prema veličinskim razredima gradova/općina u Republici Hrvatskoj (2021.)

Veličinski razred grada/općine prema broju stanovnika	Broj gradova/općina (2021.)	Broj stanovnika		Međupopisna promjena broja stanovnika (2011. – 2021.)		Indeks međupopisne promjene broja stanovnika (2021./2011.)
		2011.	2021.	Aps.	Rel.	
≤ 5.000	419	1.094.502	942.488	-152.014	w	86,11
5.001 - 10.000	73	559.089	496.494	-62.595	-11,20	88,80
10.001 - 15.000	30	393.166	356.731	-36.435	-9,27	90,73
15.001 - 20.000	8	148.627	142.297	-6.330	-4,26	95,74
20.001 - 30.000	9	238.280	218.356	-19.924	-8,36	91,64
30.001 - 40.000	4	151.888	142.922	-8.966	-5,90	94,10
40.001 - 50.000	5	239.366	218.038	-21.328	-8,91	91,09
50.001 - 60.000	2	116.601	102.450	-14.151	-12,14	87,86
60.001 - 70.000	1	63.517	61.198	-2.319	-3,65	96,35
70.001 - 80.000	1	75.062	70.829	-4.233	-5,64	94,36
80.001 - 90.000	-	-	-	-	-	-
90.001 - 100.000	1	108.048	96.848	-11.200	-10,37	89,63
100.001 - 200.000	2	306.726	269.934	-36.792	-12,00	88,00
≥ 200.001	1	790.017	769.944	-20.073	-2,54	97,46
Ukupno	556	4.284.889	3.888.529	-396.360	-9,25	90,75

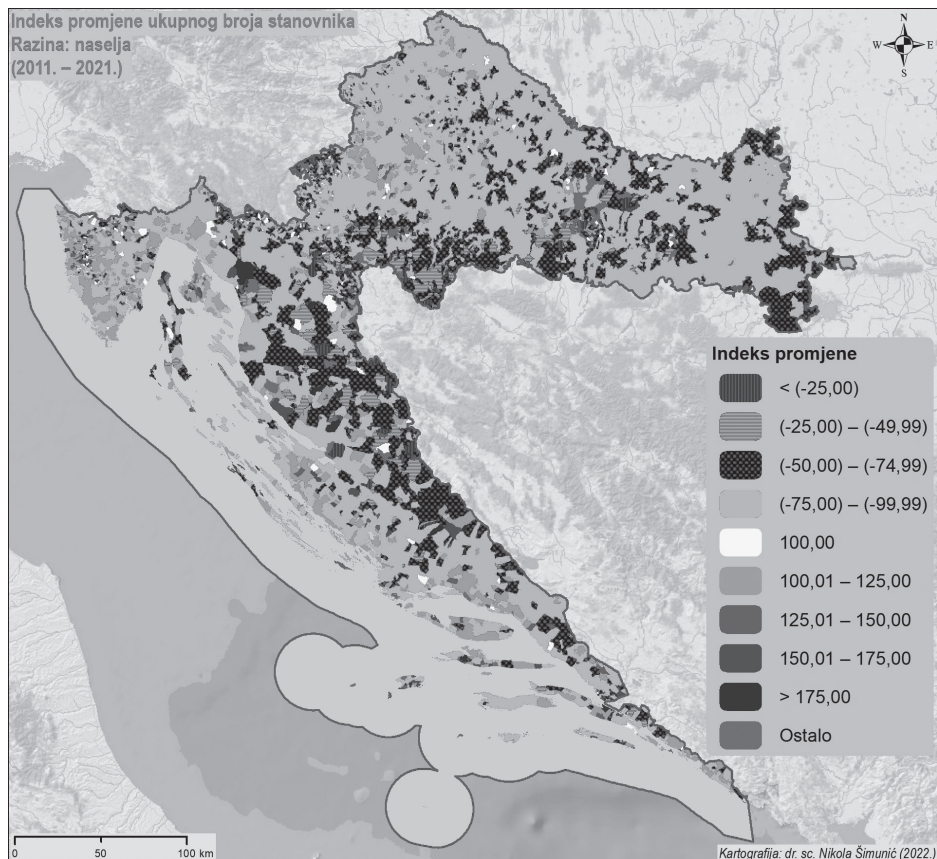
Izvori: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. (prvi rezultati), u: www.dzs.hr (pristupljeno: 24. I. 2022.).

Slika 3. Intenzitet promjene broja ukupnog stanovništva Republike Hrvatske po gradovima i općinama u razdoblju 2011. – 2021. godine (prvi rezultati) prema metodologiji I. Nejašmića

Izvori: kao i za slike 1 i 2.

Slika 4. Indeks promjene ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske po naseljima u razdoblju 2011. – 2021. godine (prvi rezultati)

Izvori: kao i za slike 1, 2 i 3.

Od ukupno 6 757 samostalnih naselja, u njih 5 508 ili 71,93 % ukupan broj stanovnika je smanjen, u 971 naselju ili 14,37 % broj stanovnika je povećan, u 127 naselja ili 1,88 % broj stanovnika ostao je isti, dok je 127 naselja (1,88 %) izumrlo, odnosno u njima 2021. godine više nije bio popisani niti jedan stanovnik (slika 4). Dodatno, 24 naselja su izdvojena nakon popisa 2011. godine i u njima je, prema prvim rezultatima popisa 2021. godine, živjelo 12 056 stanovnika.

Potrebno je, dalje, istaknuti da je u depopulacijskim naseljima 2011. godine živjelo 3.838.980 stanovnika, što je tada bilo 89,58 % ukupnog stanovništva RH. Prema prvim rezultatima popisa 2021. godine, u njima je ukupno živjelo 3.410.058 stanovnika ili 87,70 % ukupnog stanovništva RH. To znači da je u njima apsolutna međupopisna promjena iznosila -428.922 stanovnika, dok je stopa

relativne međupopisne promjene iznosila -11,17 %, dakle iznad prosjeka za RH (-9,25 %). U naseljima s demografskom ekspanzijom živjelo je 2011. godine ukupno 429 287 (10,02 % ukupnog stanovništva RH), a 2021. godine 458 922 stanovnika (11,80 % ukupnog stanovništva RH), pa je apsolutna međupopisna promjena u njima iznosila 29 635 osoba, a stopa relativne međupopisne promjene 6,9 %. U naseljima s nepromijenjenim brojem stanovnika živjele su 7 493 osobe, koje su 2011. činile 0,17 %, a 2021. godine 0,19 % ukupnog stanovništva RH.

4. Procjena grube migracijske bilance 2011. – 2021. godine

Ranije je u radu istaknuto da je RH u razdoblju od 1. siječnja 2011. do 31. prosinca 2020. godine ostvarila negativnu demografsku bilancu (-253.629) kao rezultantu prirodnoga pada (55,9 %) i negativnog salda vanjske migracije (44,1 %). Upozoreno je, međutim, da je bilanca vanjske migracije necjelovita zbog nepotpunoga statističkog obuhvata svih osoba koje su se u promatranom razdoblju odselile iz RH. Drugim riječima, utjecaj negativne migracijske bilance na ukupno kretanje stanovništva RH u posljednjem međupopisnom razdoblju bitno je veći nego što to pokazuju službeni podatci vitalne i migracijske statistike koje na godišnjoj razini objavljuje DZS.

Stoga je u ovom dijelu rada, na temelju rezultata popisa stanovništva 2011. i 2021. godine i vitalne statistike za navedeno međupopisje, uz oprez zbog raspolaganja samo s prvim rezultatima popisa 2021. godine, kao i preliminarnim podacima vitalne statistike za 2021. godinu, te korigirajući podatke vitalne statistike prema kritičnom/referentnom vremenskom trenutku popisa (31. ožujka 2011. godine, odnosno 31. kolovoza 2021.), procijenjena gruba migracijska bilanca RH i utvrđen tip općeg kretanja stanovništva RH u razdoblju od popisa 2011. do popisa 2021. godine. Premda je riječ o aproksimativnom pokazatelju, on je dovoljno indikativan za ocjenu strukture demografskog regresa, odnosno prinosa prirodnoga i mehaničkoga kretanja u ukupnom kretanju stanovništva RH u posljednjem međupopisnom razdoblju.

Dakle, prema konačnim rezultatima popisa u RH je 2011. godine živjelo 4.284.889 stanovnika, dok je prema prvim rezultatima popisa 2021. godine ukupan broj stanovnika RH bio 3.888.529, što znači da je apsolutna popisna promjena iznosila -396 360 stanovnika (-9,25 % u odnosu na broj stanovnika 2011.). U međupopisnom je razdoblju prirodna promjena bila, također, negativnoga predznaka pa je ukupan prirodni pad (»višak« umrlih nad živorođenom djecom) dosegao -155 922 osobe (-3,64 % u odnosu na broj stanovnika 2011.). Stavljajući u odnos popisno i prirodno smanjenje, proizlazi da je gruba migracijska bilanca, tj. aproksimativna razlika između broja doseljenih u RH

i odseljenih iz RH, bila negativna i da je iznosila -240 438 stanovnika (-5,61 % u odnosu na broj stanovnika 2011.). To znači da je u strukturi međupopisnog pada ukupnoga stanovništva RH prirodno smanjenje sudjelovalo s 39,34 %, a negativna migracijska bilanca sa 60,66 %, što je značajna razlika u odnosu na strukturu negativne demografske bilance temeljem godišnjih podataka vitalne i migracijske statistike. Potonja analiza potvrđuje: (1) obuhvat vanjske migracije stanovništva RH, osobito broja odseljenih, nepotpun je i kao takav može biti samo orijentacijski pokazatelj veličine hrvatskoga emigracijskog kontingenta; (2) odseljavanje iz RH jaka je komponenta demografske destrukcije, s brojnim negativnim posljedicama na formiranje reproduktivnih i radnosposobnih kontingenata stanovništva, na formiranje obrazovnih i ekonomskih kontingenata hrvatske populacije, te na funkcionalnu održivost javnih sustava. Emigracija, kao najsnažnija sastavnica demografskih promjena u RH od 1991. godine, bitna je odrednica demografskoga pražnjenja sve većega prostornog obuhvata, osobito ruralnih i perifernih područja koja ostaju bez stanovništva koje bi trebalo/moglo pokrenuti njihov demografski, društveni i gospodarski oporavak.²⁸ U konačnici, dugoročnu problematiku brojne emigracije treba staviti i u kontekst potencijalne supstitucije stanovništva.²⁹

Prema dobivenim brojčanim uvidima RH je u međupopisnom razdoblju 2011. – 2021. godine pripadala najnepovoljnijem (E4) tipu općeg kretanja stanovništva – *demografsko izumiranje*, što je jasan indikator dugoročnoga i sve poraznijega karaktera aktualnih dinamičkih, ali i strukturnih demografskih promjena u RH.

Umjesto zaključka

Dubinu i složenost demografske krize u RH potvrdili su prvi rezultati popisa stanovništva 2021. godine koje je sredinom siječnja 2022. godine objavio DZS. Rezultati popisa pokazali su pad broja stanovnika u Hrvatskoj na manje od 3,9 milijuna, što u odnosu na konačne rezultate popisa 2011. godine predstavlja demografski gubitak od približno 400 000 osoba. RH se na taj način, simbolički rečeno, vratila sedamdesetak godina unatrag, jer je posljednji put taj broj stanovnika imala u početku 1950-ih godina. S obzirom na aktualne nepovoljne trendove u bioreprodukciji (umiranje je brojnije od rađanja) i migracijama

---

²⁸ Detaljnije usp. Anđelko AKRAP, Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija 1961. – 2011., u: Vlado PULJIZ – Josip TICA – Davorko VIDOVIĆ (ur.), *Migracije i razvoj Hrvatske. Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju*, Zagreb, 2014., 25-71.

²⁹ Detaljnije usp.: Monika BALLJA, Iseljavanje iz Hrvatske – razvojno i/ili sigurnosno pitanje?, 105-127; Monika BALLJA, Razmjeri recentnog egzodusa iz Hrvatske – analiza podataka službenih statistika Republike Hrvatske i zemalja useljavanja hrvatskog stanovništva, 5-25.

(odseljavanje je brojnije od doseljavanja), rezultati popisa nisu neočekivani, ali time niti manje zabrinjavajući. Štoviše, rezultati popisa na državnoj, kao i na regionalnoj/područnoj/lokalnoj razini, snažno i nedvojbeno upozoravaju da se RH ubrzano demografski prazni i da je ušla u zrelu fazu demografske depopulacije, s izrazito poremećenim strukturnim obilježjima, što je velik izazov za današnji i budući održiv društveni i gospodarski razvoj i napredak zemlje.

Uzroci demografske krize u RH brojni su i dugoga trajanja, što znači da i odgovor nositelja javnih politika na taj razvojni izazov mora biti cjelovit, dugoročan i aktivan, uz postizanje širokoga konsenzusa o demografiji kao krucijalnom pitanju društvene stabilnosti, gospodarskog napretka, osiguranja nacionalne sigurnosti i očuvanja identiteta. Recentne demografske trendove u RH nemoguće je zaustaviti i preokrenuti u pozitivnom smjeru bez sustavne i dugoročne državne intervencije.³⁰ Uz uobičajene mjere populacijske, obiteljske, socijalne, gospodarske, stambene, porezne i regionalne politike, za usporavanje negativnih demografskih trendova i ublažavanje njihovih neželjenih posljedica, od presudne je važnosti što brže uklanjanje onih društvenih negativnosti i devijacija koje utječu na percepciju Hrvatske kao nesređene i neprivlačne zemlje za život i rad njezinih stanovnika, uz istodobno promicanje odgovornosti, poštenja, suradnje, zajedništva i solidarnosti u svim područjima javnoga života. Demografska revitalizacija RH odgovornost je svih društvenih dionika i mora biti njihovo trajno opredjeljenje neovisno o dnevno-političkim odnosima.

Hrvatski demografi već niz godina upozoravaju, u svojim znanstvenim radovima i javnim istupima, da su aktualni demografski trendovi u RH, sa stajališta recentnog i budućega gospodarskog razvoja i napretka, te društvene stabilnosti, neodrživi. Dok su, primjerice, prije dvadeset i više godina demografi upozoravali što će nam se događati na tržištu radne snage ako se nastave silazni trendovi u bioreprodukciji i uzlazni u odseljavanju iz zemlje, danas više ne moramo upozoravati na predvidljiv crn demografski scenarij, jer mu već neposredno svjedočimo. Naime, demografski okvir radne snage više ne predstavlja potreban okvir gospodarskog razvoja, kao niti osiguranja stabilnosti mirovinskoga, socijalnoga i zdravstvenoga sustava u RH. To znači da je aktualna struktura stanovništva RH prema radnoj aktivnosti, inducirana: uznapredovalim procesom deagrarizacije, emigracije stanovništva u radno sposobnoj dobi, intenzivnim procesom starenja, većim obuhvatom stanovništva mirovinskim osiguranjem, školovanjem sve većeg udjela stanovništva i kasnijeg uključivanja u radno aktivan kontingent, predstavlja potencijalno značajnu prepreku dugoročnom razvoju i napretku hrvatskoga

---

³⁰ Usp. Anđelko AKRAP, Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija (1961. – 2011.), 25-71.

društva i gospodarstva.³¹ Aktualni demografski trendovi u broju i strukturama stanovništva čine predvidivim nastavak depopulacije i ubrzanja demografskog starenja, tj. demografsku perspektivu RH čine vrlo tamnom ili posve crnom.³² Drugim riječima, RH se danas nalazi između »izgubljene demografske prošlosti« (dugotrajni negativni trendovi, duboka starost, nizak fertilitet, dugotrajni prirodni pad, negativna migracijska bilanca...) i »neizvjesne demografske budućnosti«, uključujući i izazov moguće supstitucije stanovništva.³³

U tom kontekstu A. Wertheimer-Baletić i A. Akrap upozoravaju da su »demografski procesi prema svojoj naravi rezultat dugoročnih prošlih kretanja, kako u nastajanju tako i po svojim budućim učincima, što znači dugoročni utjecaj sadašnjega dobno-spolnog sastava na buduće demografske procese«.³⁴

U strateška promišljanja demografske politike trebamo uključiti sve njezine sastavnice, od klasičnih mjera populacijske i obiteljske politike (poput rodiljnih i roditeljskih naknada, dječjeg doplatka, jednokratnih pomoći za novorođeno dijete i sl.), preko reguliranja radnoga zakonodavstva koji će uvažiti da muž i žena mogu i trebaju biti na tržištu rada, ali da se mogu i trebaju ostvariti i kao roditelji, diferencirane porezne i fiskalne politike, koja će uvažiti da je RH nejednako razvijena i napućena zemlja, poticajne stambene politike, osobito za mlade obitelji i obitelji s većim brojem djece, gospodarske politike koja će stvarati uvjete za otvaranje novih radnih mjesta, ali i za pravednu nagradu za obavljen posao, pa do promjena društvenoga ozračja koje će poticati pozitivan odnos prema braku, prema obitelji, i posebice prema djeci³⁵ koja su naša budućnost. S. Šterc i M. Komušanac naglašuju da se demografska revitalizacija mora upraviti u dva smjera: (1) revitalizaciju stalnim stanovništvom – vlastitim demoreproduktivnim potencijalima, za koje drže da će još neko kraće vrijeme postojati u domicilnoj populaciji; (2) revitalizaciju imigracijskim stanovništvom, poglavito u kontekstu potencijalnoga fertilnoga stanovništva u povratničkom/doseljeničkom kontingentu. Pretpostavka za oba revitalizacijska modela jest

---

³¹ Usp. Nenad POKOS – Krešimir PERAČKOVIĆ, Promjene u strukturi radno aktivnog stanovništva Hrvatske od 1971. do 2011., u: *Revija za sociologiju*, 46 (2016.) 3, 297-323.

³² Usp. Ivo NEJAŠMIĆ, Posljedice budućih demografskih promjena u Hrvatskoj, *Acta Geographica Croatica*, 38 (2012.), 1-14.

³³ Usp. Stjepan ŠTERC – Monika KOMUŠANAC, Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...?, u: *Društvena istraživanja*, 21 (2012.) 3 (117), 693-713.

³⁴ Alica WERTHEIMER-BALETIĆ – Anđelko AKRAP, Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011. – 2051., 32-33.

³⁵ Ž. Šperanda, M. Radan i Ž. Rakošec u prvi plan ističu usvajanje obiteljskog obrasca razmišljanja i ponašanja kojim će se promijeniti negativan stav i mentalitet prema braku, obitelji i djeci. Detaljnije usp. Žarko ŠPERANDA – Mirjana RADAN – Željko RAKOŠEC, Demografski slom Hrvatske i Europe, 227-238.

planska, strateška, programska, funkcionalna, znanstveno utemeljena i razvojno potrebna intervencija države i njezinih resornih institucija.³⁶ U ishodištu svega jest promjena modela, mentaliteta i paradigme upravljanja ovom zemljom, u kojoj se svi trebaju ne samo osjećati nego i stvarno biti ravnopravni u svakom pogledu.

Svi institucionalni akteri hrvatskoga društva trebaju djelovati glede demografske revitalizacije. Dubina demografske krize u kojoj se RH nalazi ne trpi parcijalne odgovore, nego zahtjeva širok konsenzus političkih, društvenih i gospodarskih čimbenika, uključujući, dakako, i Crkvu. Jasno je da su odgovornost i osobito djelokrug djelovanja javnih aktera različiti i da svi ne mogu na isti način odgovoriti na trenutačne i buduće demografske izazove. Najodgovornije su državne institucije, od Hrvatskoga sabora preko Vlade do ministarstava i državnih ureda, jer jedino oni imaju zakonodavne i izvršne ovlasti, te financijsku snagu donijeti i provoditi primjerene i aktivne mjere demografske revitalizacije. I pritom se konačno mora uspostaviti sustav trajne državne skrbi o demografskoj problematici Hrvatske koja se nikako ne smije vezati uz političke (četverogodišnje) izborne mandate niti ovisiti o političko-ideološkim prijedporima na hrvatskoj stranačkoj sceni. Ako se nastave dosadašnji trendovi i izostane cjelovita i dugoročna državna intervencija, potpun demografski slom RH bit će i predvidljiv i realno ostvariv.

---

³⁶ Detaljnije usp. Stjepan ŠTERC – Monika KOMUŠANAC, Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...?, 693-713.